

6. Іваницька Н. Л. Синтаксис простого речення. Складні випадки аналізу: навч.-метод. посіб. для студентів філол. фак-тів / Н. Л. Іваницька. — К. : Вища шк., 1989. — 63 с.
7. Іваницька Н. Л. Формально-граматична і семантико-синтаксична структура простого речення: тексти лекцій спецкурсу / Н. Л. Іваницька. — Вінниця, 2002. — 232 с.
8. Кадомцева Л. О. Граматичні форми ускладнення простого речення / Л. О. Кадомцева // Укр. мова і літ. в шк. — 1988. — № 2. — С. 29—33.
9. Кадомцева Л. О. Українська мова: синтаксис простого речення: навч. посібник / Л. О. Кадомцева. — К. : Вища шк., 1985. — 127 с.
10. Мойсієнко А. Структурно-семантична організація простого ускладненого речення / А. Мойсієнко // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка: Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. — 2006. — Вип. 17. — С. 44—47.
11. Прислів'я. Прикмети та повір'я українського народу / Уклад. Н. Кусайкіна. — Х. : ВД «Школа». — 2006. — 112 с.
12. Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки): монографія / За ред. М. А. Жовтобрюха. — К. : Наук. думка, 1975. — 222 с.
13. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. — М. : Индрик, 1995. — 512 с.
14. Файфер Н. В. Основні напрями дослідження синтаксису / Н. В. Файфер // Наук. вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ: Філологія, педагогіка, психологія. — 2012. — Вип. 25. — С. 101—105.
15. Шкода М. Н. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу / М. Н. Шкода. — Донецьк: ТОВ «ВКФ „БАО”», 2011. — 544 с.
16. Яковлева О. В. Специфіка обрядового тексту як об'єкта філологічних досліджень / О. В. Яковлева // Мова. — 2012. — № 17. — С. 206—209.

УДК 811.111'23:165.194

Е. О. Савчук, Н. М. Галунова

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Особливості сприйняття кольоропозначень у мовній картині світу англомовних представників середнього віку

Савчук Е. О., Галунова Н. М. Особливості сприйняття кольоропозначень у мовній картині світу англомовних представників середнього віку. У статті розглянуто загальний концепт мовної картини світу, особливості її формування та функціонування впродовж історичного розвитку людства. Приділено особливу увагу мовній концептуалізації кольорового сприйняття оточуючої дійсності окремих індивідуумів залежно від етнічної приналежності. У статті подано аналіз загальних та індивідуальних особливостей сприйняття лексики на позначення кольору у мовній картині світу, яка властива англомовним представникам середнього віку. Базуючись на зібраному матеріалі, здійснено кількісний і якісний аналіз. Виділено основні типи асоціацій, проаналізовано емоційно-оцінний складник одержаних реакцій, зроблено відповідні узагальнення та висновки.
Ключові слова: колоронім, мовна картина світу, вільний асоціативний експеримент.³

Савчук Э. А., Галунова Н. Н. Особенности восприятия цветообозначений в языковой картине мире англоязычных представителей среднего возраста. В статье рассмотрены общий концепт языковой картины мира, особенности ее формирования и функционирования на протяжении истории развития человечества. Особое внимание уделено языковой концептуализации цветового восприятия окружающей действительности отдельных индивидуумов в зависимости от этнической принадлежности. Осуществлен обзор истории изучения концептов цвета и языковой картины мира отечественными и зарубежными исследователями. В статье также представлен анализ общих и индивидуальных особенностей восприятия лексики, обозначающей цвет, в языковой картине мира, свойственной англоязычным представителям среднего возраста. Обоснован выбор метода свободного ассоциативного эксперимента для исследования роли цвета в формировании сознания как отдельного индивида, так и определенной группы людей, объединенных по национальному признаку. Базируясь на собранном материале, осуществлен количественный и качественный анализ, выделены основные типы ассоциаций, проанализирована эмоционально-оценочная составляющая полученных реакций, сделаны соответствующие обобщения и выводы.
Ключевые слова: колороним, языковая картина мира, свободный ассоциативный эксперимент, концепт.

Savchuk E. O., Halunova N. M. The Specifics of the Perception of the Names of Colours in the Language World Model of English-speaking Middle-aged Representatives. The article deals with the general concept of the language world model, the peculiarities of its formation and functioning throughout historical development of humanity. Special attention is paid to the linguistic conceptualization of the colour perception of the surrounding reality of separate individuals, depending on their ethnicity. The article analyses specifics of the functioning of the lexical block of the names of colours in language world model typical of English-speaking middle-aged representatives. Basing on the collected material, a qualitative and quantitative analysis was conducted. The main types of associations are identified, the emotional and evaluative components of the reactions are analyzed, respective generalizations and conclusions are made.

Key words: coloronym, free associative experiment, language world model.

Початок XXI століття ознаменувався небаченими за розмахом темпами розвитку інформаційних технологій, процесів глобалізації світової спільноти та соціально-економічних змін. Характерними стали високі хвилі еміграції трудового населення, активний розвиток туристичної індустрії. Ці явища охоплюють значну частину представників різних прошарків суспільства із багатьох країн світу і супроводжуються інтеграцією окремих національних мовних картин у загальну мовну картину світу.

У зв'язку з цим виникла потреба більш глибокого вивчення міжкультурного спілкування представників різних етносів. Вона обумовлюється необхідністю знаходити взаєморозуміння між представниками різних культур, щоб уникнути конфліктів національного та комунікативного характеру, які можуть виникати внаслідок міжкультурної інтерференції.

Кожній з національних мовних картин світу притаманна унікальна та неповторна специфіка лексичного відображення фрагментів реальної дійсності через колірне сприйняття оточуючого світу. Зіставлення кольороназв і використання колоративів у лінгвокультурі різних мов дозволяє більш повно виявити особливості національного світобачення.

Вивченню мовної картини світу присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників у різних галузях науки: психології, антропології, культурології, соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвістики і т. ін. Серед них А. Вежбицька [1], І. Голубовська [2], В. Манакін [3], Г. Яворська [4] та інші.

Актуальність вибору цієї тематики зумовлюється процесами глобалізації світової спільноти. Оскільки колір є важливим складником психологічного та культурного аспекту людини та соціальних явищ, а колороніми складають значну частину лексичного фонду мови, то вивчення особливостей сприйняття лексики на позначення кольору в мовній картині світу англословних представників дає можливість дослідити специфіку їхнього менталітету.

Наукова новизна роботи зумовлюється назрілою необхідністю системного дослідження особливостей сприйняття колоронімів представниками середнього віку на матеріалі

англійської мови. Валідність даних забезпечує сучасний матеріал, оскільки часом проведення опитувань став 2017 рік. На формування мовної картини світу накладає відбиток сукупність факторів, які характерні для певного відрізка часу. Й. Вайсгербер вважав, що мовна картина світу окремого етносу формується в процесі його історичного розвитку. Він також підкреслював таку важливу рису мовної картини світу як здатність змінюватися у часі [5].

Поняття «мовна картина світу» і явища, пов'язані з нею, вивчалися філо-софами та мовознавцями ще з часів Арістотеля, однак усвідомлення цього концепту відбулося значно пізніше. Його джерелом слугували ідеї Вільгельма фон Гумбольдта, а сам термін «мовна картина світу» був уперше застосований в 1921 році відомим австрійським філософом Людвігом Вітгенштейном у «Логіко-філософському трактаті» [6].

Мовна картина світу розглядається в антропологічному аспекті, тож об'єктом слугує людина як творець і носій мови. Мовна картина світу існує в однорідній самосвідомості мовної спільноти і передає наступним поколінням зафіксований засобами мови досвід, спосіб життя та правила поведінки [5].

Узагальнюючи наявні дослідження мовної картини світу в роботах науковців, які представляють різні сфери вітчизняного та зарубіжного наукового дискурсу, виділяємо такі особливості: мовна картина світу є національно вмотивованою, такою, якій притаманні не тільки загальні, а й індивідуальні та неповторні для кожної культури особливості; мовну картину світу характеризує фрагментарність та здатність до варіювання; мовна картина світу за своєю спрямованістю є антропоморфною, а за своєю природою вторинною [7; 8].

Світ, що оточує людину, наповнений різноманітними кольорами і барвами. Колірні ознаки окремих предметів та фрагментів картини світу абстрагуються свідомістю людини і знаходять своє відображення в лексичній і фразеологічній системах мови. На багатство колірної лексики в мові впливає той факт, що саме зорова інформація переважає у сприйнятті дійсності. Кольороназви (колороніми), які відіграють важливу роль у створенні мовних картин світу, визначаються як

«лексеми, денотативним значенням яких є ознака кольору» [9:2].

В різних мовних культурах закріплені власні асоціації, пов'язані з кольоровими позначеннями, які в чомусь співпадають, а в чомусь відрізняються одне від одного. У культурі людства колір завжди мав важливе значення, оскільки він тісно пов'язаний із філософським й естетичним осмисленнями світу [10]. Концепт кольору є об'єктом вивчення багатьох фундаментальних наук (астрономії, фізики, хімії, психології тощо) і складовою різних видів мистецтва (архітектури, скульптури, живопису, театру, кіно та інше).

Одну з перших спроб розглянути кольоропозначення як лінгвістичну реальію здійснили Б. Берлін та П. Кей у своїй роботі «Основні колірні терміни: їх універсальність та еволюція». Вони обґрунтували розподіл колірної лексики на основні та похідні колірні терміни, а також вивели закономірності розвитку візуально-мисленнєвого сприйняття колоративного феномена свідомістю людини [11].

За свідченням сучасних психологів, механізм сприйняття кольору однаковий у всіх людей, тож потенційно носії різних мов повинні сприймати кольори однаково. Проте опис та членування об'єктивної реальності у представників різних народів проходить по-різному. Так, А. Вежбицька зазначала: «... питання про фізіологію сприйняття має незначне відношення до питання про кольорову концептуалізацію. Кольорове сприйняття є, власне кажучи, одним для всіх груп людей. Але мовна концептуалізація різна в різних культурах, хоча і тут є вражаючі елементи схожості... Мова відображає те, що відбувається у свідомості, а не у мозку, наша свідомість формується, зокрема, і під дією культури, що нас оточує» [1:238–239].

Мета дослідження – з'ясувати загальні та індивідуальні особливості функціонування колоронімів у мовній картині світу англословних представників середнього віку. Для рішення поставленої мети нами було проведено вільний асоціативний експеримент з 55 респондентами (серед них 28 жінок та 27 чоловіків), мовою повсякденного спілкування яких є англійська.

Практичне застосування вільного асоціативного експерименту надає широкі можливості для дослідження впливу кольору. Бо саме асоціативний експеримент надає шанс «зазирнути» у свідомість як окремого індивіда, так і якогось кола чи групи людей, які об'єднані за тією чи іншою ознакою, що, в свою чергу, дає змогу оцінити значимість і сформулювати пояснення певних подій, теорій, уявлень тощо [12].

Експеримент було проведено у письмово-письмовій формі, англійською мовою. З метою отримання матеріалів для аналізу нами були створені анкети, які розміщувались у соціальній

мережі Facebook та на сайтах для спілкування іноземними мовами (InterPals, Busuu, Lang-8).

Словами-стимулами, які були надані в анкеті, виступили дев'ять колоронімів:

- 1) два ахроматичних (white, black);
- 2) сім кольорів веселкового спектру, що були виділені І. Ньютоном (blue, indigo, violet, green, yellow, orange, red) [13].

Після проведення експерименту нами було сформовано асоціативні поля та здійснено кількісний і якісний аналіз отриманих результатів. Усі реакції асоціативних полів, отримані нами під час проведення вільного асоціативного експерименту серед англословних представників середнього віку, ми поділили на 7 типів: 1) синтагматичні; 2) парадигматичні; 3) словотвірні; 4) власні назви; 5) реакції-персоналії; 6) фразеологічного типу; 7) емоційно-оцінні.

Більшість реакцій, отриманих нами під час проведення дослідження, у поєднанні зі словом-стимулом утворюють підрядне словосполучення, тобто є синтагматичними: white clouds, black motorcycle, blue lake, indigo jeans, violet toys, green apple, yellow sunflower, orange pumpkin, red lipstick. Незначну за кількісним наповненням групу склали парадигматичні реакції, тобто такі, що «належать до одного граматичного класу і відрізняються від нього не більше, ніж за однією семантичною ознакою» [14:62]: white – black, indigo – green. Серед отриманих асоціативів окрему групу становлять словотвірні реакції, що мають один корінь зі стимулом або утворюють нове слово: blue – bluebell. Сформовані асоціативні поля містять реакції, які можна виділити у групу власних назв: white – the Pope, black – Johnny Cash, indigo – San Diego, violet – Violet, green – Ireland, orange – Holland, orange – Trump. Прикладами реакцій-персоналії є: orange – Trump, black – Johnny Cash. Ще одну виділену нами групу становлять реакції фразеологічного типу: yellow – press, yellow – pages, indigo – child.

Серед отриманих асоціацій значну групу складають емоційно-оцінні реакції. Серед них традиційно виділяють:

- 1) реакції з позитивною оцінкою: white – peace, spirituality; blue – freedom, happiness, prosperity; green – creativity, harmony, peace, relaxation; orange – energy, fun, hope, joy;
- 2) реакції з негативною оцінкою: black – depression, misery, sadness; blue – depressed; violet – angry; red – alert, anxiety, rage.

Багатьма дослідниками (А. Вежбицька [1], Б. Берлін [11], А. Залевська [15], Р. Фрумкіна [16] та інші) було доведено, що емоційне сприйняття кольорів різними народами може значно різнитися. Саме завдяки таким відмінностям і формуються національні мовні картини.

Білий колір англословних представників загалом

асоціювали з позитивними поняттями, а саме з чистотою, надією, духовністю (purity, hope, spirituality). Однак на те саме слово-стимул «white» учасник з Індії надав реакцію «mourning» (траур, скорбота), оскільки білий колір в Індії розглядається як символ жалоби. Колоронім «black» викликав значну кількість негативно конотованих реакцій, таких як сум, гріх, смерть, скорбота, страх, руйнування (sadness, sin, death, mourning, fear, destruction). Проте переважна більшість асоціацій мала нейтральний характер (night, classic, neutral, silence). Кольороназва «blue» асоціювалася у респондентів зі свободою, щастям, процвітанням (freedom, happiness, prosperity). Єдина негативно конотована реакція «depressed» може бути пояснена існуванням фразеологічного звороту «to feel blue» (сумувати). Серед асоціацій, наведених до колороніму «indigo», були простота, баланс, знання, чужеродність (simplicity, balance, knowledge, whimsical). **Фіолетовий** колір асоціюється у англійських представників з магією, казковістю, містичністю (magic, fairy, mysterious). Була надана лише одна негативно конотована реакція «angry», що може пояснюватися індивідуалізованим сприйняттям респондентом колороніму «violet». **Зелений** колір викликав загалом лише позитивно конотовані реакції. У свідомості респондентів він асоціювався з гармонією, креативністю, релаксацією, спокоєм (harmony, creativity, relaxation, peace). Колоронім

«yellow» респонденти асоціювали з сонцем, теплом, яскравістю (sun, sunshine, warm, bright), а слово-стимул «orange» – з радістю, надією, веселощами (joy, hope, fun). На протизагаду вищезгаданим кольорам, колоронім «red» багато респондентів асоціювали з негативними поняттями – тривогою, розлюченістю (alert, anxiety, fury, rage). Однак частина опитуваних навела позитивно конотовані асоціації – любов, пристрасть (love, passion).

Аналізуючи отримані реакції на слова-стимули, ми дійшли висновку, що більшість асоціатив були стереотипними (blue – sky, yellow – sun, green – grass, orange – orange, violet – flower). Однак слід зазначити, що реакції такого типу є не тільки основною складовою індивідуальної мовної картини світу окремої особистості, а й важливим джерелом для характеристики національної мовної картини світу певного народу.

Як уже зазначалося для сучасного світу характерною є глобалізація. Результати дослідження можуть бути використані на практиці, оскільки сприятимуть запобіганню комунікативним невдачам під час міжкультурного мовного контакту. Виходячи з актуальності даної теми, вважаємо необхідним продовжити дослідження особливостей сприйняття колоронімів у мовних картинах світу як на матеріалі англійської та української мов, так і з можливим залученням інших мов.

Література

1. Вежбицкая А. Обозначения цвета и универсалии зрительного восприятия // Язык. Культура. Познание. М.: Русские словари, 1996. С. 231–290.
2. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира: [Монография]. К.: Изд.-полиграф. центр “Киевский университет”, 2002. 293 с.
3. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология. К.: Знання, 2004. 326 с.
4. Яворська Г. М. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації) // Мовознавство. 1999. № 2–3. С. 42–50.
5. Вайсгербер Й. Л. Язык и философия // Вопросы языкознания, 1993. № 2.
6. Єфіменко О. Є. Історія вивчення поняття мовної картини світу в XIX – першій половині XX століття // Лінгвістичні дослідження. 2011. Вип. 31. С.38–46.
7. Кубрякова Е. С. Роль словообразования в формировании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. М.: Наука, 1988. № 5. С. 142–172.
8. Турсиду Н. Ю. Розуміння «картини світу» і «моделі світу» в лінгводидактичному аспекті під час вивчення російської мови як іноземної студентами-греками // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка. 2016. Вип. 1.
9. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англійських художніх текстів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2001. 20 с.
10. Кульпина В. Г. Теоретические аспекты лингвистики цвета как научного направления сопоставительного языкознания: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.17. М., 2002. 21 с.
11. Берлин Б. Основные цвета: Их универсальность и видоизменения / Б.Берлин, П. Кей. М.: Знание, 1969. 520 с.
12. Недашківська Т. Є. Вільний асоціативний експеримент як метод наукового дослідження та можливості його застосування для вивчення проблем державної служби // Вісн. НАДУ. 2013. № 8. С. 71–79.
13. Hutchison, Niels. Music For Measure: On the 300th Anniversary of Newton's Opticks. 2004. URL: <http://www.colourmusic.info/opticks3.htm> (дата звернення: 20.02.2018).
14. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів: психолінгвістичний аспект: [монографія]. К.: КДЛУ, 2000. 244 с.
15. Залевская А. А. Межъязыковые сопоставления в психолингвистике: учеб. пособие. Тверь: Твер. гос. ун-т, 1979. 84 с.
16. Фрумкина Р. М. Цвет, смысл, сходство. Аспекты психолингвистического анализа. М.: Наука, 1984. 175 с.